

بقلم : آقای مدرسی چهاردهی

شیخ مرتضی انصاری و شاگردان او

« ۶ »

۹۹- از شاگردان شیخ مرتضی انصاری ملاعلی علیاری قراچه داغی بود که از علمای فاضل و فقهای آذربایجانی بشمار میرفت .

کتابهای بسیار نفیس تألیف نمود مانند بهجة الامال فی الرجال در پنج جلد ؛ دوره این کتاب نفیس دقیق تر و جامع تر از رجال مامقانی است و اهل فن آنرا از بهترین کتابها در علم رجال میدانند .

۲- دلائل الاحکام فی شرح شرایع الاسلام در پنج جلد و در تاریخ هزار و سیصد و بیست و نهمی قمری به جری بقول صاحب کتاب « دانشمندان آذربایجان » در سن نود و پنج سالگی در شهر تبریز وفات کرد و علیار از دیههای دهستان ازمار قراچه داغ آذربایجان است .

از تالیفات چاپی او کتابی است در ارث دقیق ترین و جامع ترین بحثی است که در باب ارث از فقه جعفری نوشته شده است « بعربی » .

۳- رساله در صوم بعربی چاپ تبریز مشتمل بر یک رشته از تحقیقات فقهی، ادبی، لغوی، فلکی .

۱۰۰- حاج ملاعلی علیاری از بزرگان علماء عصر خود در آذربایجان بود در علوم مختلفه و فنون متفرعه استاد هنرمندی بود در فقه و اصول و فلسفه و هیئت و نجوم و رجال و ادبیات استاد بود و مرجع فضلاء و دانشمندان بشمار میرفت . در علم طلب هم ماهر و قادر و توانا بود کتاب های قانون و شفا را بطلاب درس میگفت و از همه فنون آگاه و فرید دهر بود .

وی از علمائی بود که در وطن خود غریب و به سخت ترین وضعی عمر خود را

پایان رسانید و در میان نادانان و مردم دل مرده بزحمت زندگانی را پایان رسانید و قدرش مجهول ماند و الحق بسیار مظلوم گردید فرزندان و نوادگانش از روحانیان تبریز هستند .

۱۰۱- آقارضا همدانی از بزرگترین دانشمندان بود و از بزرگان فقهای تحریر و محقق و مدقق و زاهد و عابد و صاحب حسن اخلاق بود از شاگردان آقا سید محمد هاشم خوانساری و اقامیرزا محمد حسن شیرازی که او از شاگردان شیخ مرتضیٰ انصاری بود محسوب میشد .

علامه همدانی از بزرگترین دانشمندانی بود که در زمان حیات خود بواسطه نداشتن قدرت بیان گمنام بود و بعضی از خواص او را میشناختند عمر شریفش را بقناعت و عبادت و بحث و تألیف مصروف میداشت ، بواسطه نداشتن قوه تقریر شاگردانش منحصر به هفت یا هشت نفر بودند و کمتر اتفاق میافتاد که حلقه تدریس این استاد بزرگ بیانزده تالیست تقریر رسد .

گاهی هم جزوات درس خود را برای امرار معاش به فضل او دانشمندان میفرودخت و از این راه اعاشه میکرد .
و قتی که کتابهای طهارت و صلوة وی بعد از وفات او چاپ شد شهرت علمی وی زیاد گردید و همه کسانی که در عصر او در نجف مشغول تحصیل بودند خود را از شاگردانش بشمار میآوردند .

استادان ارجمند ما آقا میرزا محمد حسین نائینی و آقا ضیاءالدین عراقی که از بزرگان اساتید و مشاهیر دانشمندان علوم مذهب جعفری در عصر حاضر هستند دروس و مباحث در فقهی خود را از تألیفات فقهی آقا رضا ایراد می نمودند و پس از چاپ کتاب صلوة و کتاب طهارت این استاد بزرگ همه افاضل و طلابی که به تحصیلات عالی مشغول بودند پیروی از اساتید خود کردند و اساس مطالعات و مباحثات عالی و نهائی فقهی خود را بر این دو کتاب قرار دادند .

از مزایای تألیفات فقهی علامه همدانی قدرت قلم و حسن اسلوب و استخراج مباحث دقیقه است که بعد از کتاب جواهر الکلام این خصوصیات در تألیفات سایر دانشمندان جعفری کمتر مراعات گردید.

تعلیقہ آقارضا بر مکاتیب شیخ انصاری ارزش سایر کتابهای فقهی ایشان را پیدا نکرده است.

قبرش در صحن مطهر حضرت امیرع در نجف در نزدیکی مقبره آشتیانی و نراقی در قسمت غربی صحن میباشد. از شاگردان آقارضا همدانی آقا سید محسن امین صاحب کتاب اعیان الشیعه است.

تألیفات او این است :

۱- مصباح الفقیه. این کتاب شرح شرایع الاسلام است که در نهایت مهارت و استادی آن را شرح کرده است. کتاب طهارت در تهران و کتاب صلوة در نجف چاپ شده و کتاب خمس و کتاب زکوة هم چاپ گردیده.

۲- الفوائد الرضویه علی الفرائد المرتضویه (تعلیقہ بر مکاسب شیخ انصاری) در ۱۴۰ صفحه که در ۱۲۸۰ تألیف آن به پایان رسید و در ۱۳۱۸ هجری در تهران چاپ سنگی شد.

۳- حاشیه بر بیع.

۴- رساله کوچکی در فقه و رسائل مختصر دیگری در فقه و اصول

۱۰۲- ملا محمد کاظم بن محمد هراتی در سال هزار و دو بیست و پنجاه و پنج هجری قمری در مشهد بدنیا آمد، در زیر سایه پدر روحانی خود مشغول تحصیل شد در رجب سال هزار و دو بیست و هفتاد و هفت به تهران رفت در نزد اساتید حکمت مشغول تحصیل فلسفه گردید.

در سال هزار و دو بیست و هفتاد و هشت هجری به نجف رفت، پیش از وفات شیخ مرتضی انصاری موفق شد که محضر شیخ انصاری را درک نماید، پس از دو سال و چند ماه که از تاریخ اقامت او در نجف گذشت محقق انصاری وفات کرد، بعد از وفات شیخ،

خراسانی از شاگردان میرزا محمد حسن شیرازی گردید ، از محضر میرزا استفاده‌های بسیار کرد .

پس از مهاجرت میرزای شیرازی به سامرا خراسانی از حوزه تدریس شیرازی کناره گرفته خود مستقلا مشغول بحث و تدریس شد ، میرزا هم او را ترویج کرده و طلاب را تشویق میکرد که بمحضر درش حاضر شوند .

طلبان علوم دینی کتب سطوح فقهی و اصولی را در نزد او خواندند تا کم کم شخصیت علمی خراسانی زیادتر شد ، و در بحث خارج او «دروس نهائی و عالی» فضایی زیادی حاضر میشدند که میگویند متجاوز از هزار نفر طلبه پای منبر تدریس او حاضر میشدند و تدریس علم اصول فقه عالی منحصر به خراسانی شده بود و شاگردان بسیاری را پرورش داد .

حاج میرزا حسین خلیلی تهرانی و حاج شیخ عبدالله مازندرانی و ملا محمد کاظم خراسانی فتوی بر عزل محمد علیشاه قاجار دادند و مشروطیت را برای ایران واجب دانستند .

در زمان حیات خود سه مدرسه در نجف برای طلاب بنیاد نهاد که کنون هم دایر است . در روز سه شنبه دهم ذی حجه الحرام در سال هزار و سیصد و بیست و نه هجری پیش از طلوع آفتاب در نجف وفات کرد و بنا به تمایلش در مقبره حاج میرزا حبیب الله مجتهد رشتی در حجره دست چپ صحن حضرت امیر ع متصل ببازار بزرگ دفن شد .

آخوند خراسانی مردی پاکدامن و سلیم النفس و صاحب احساسات پاک بی آلایش بود بطوریکه دوست و دشمن از صفات برجسته و سجایای اخلاقی او ستایشها نمودند و همه به پاکوی اعتراف داشتند و بارها طلابی که مستبد بودند و با آخوند مخالف بودند و قتیکه احتیاج آنان را مجبور میکرد که در نزد خراسانی رفته و کمک از او بخواهند با نهایت گشاده رویی و خوشروئی نیازمندان را میپذیرفت و بیشتر از آنچه را که تقاضا داشتند انجام میداد .